

GIDRONIM (SUV HAVZALARI NOMI) KOMPONENTLI MAQOLLAR

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti 4-bosqich talabasi

Ergasheva Malohat

ergashevamalohat05@gmail.com

Termiz davlat pedagogika instituti, Tillar fakulteti,

Gumanitar yoʻnalishlarda chet tillar kafedrası

oʻqituvchisi **Mirzayeva Feruza**

Feruzamirzayeva1983@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada gidronimlar, yaʼni suv havzalari nomlari ishtirok etgan maqollar lingvistik va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Maqollarda daryo, koʻl, buloq kabi gidronimlarning semantik va ramziy maʼnolari oʻrganiladi. Ularning xalq tafakkuri, hayotiy tajriba va ekologik qarashlarni ifodalashdagi oʻrni yoritiladi. Shuningdek, gidronim komponentli maqollarning nutqdagi obrazlilikni kuchaytirishi va tarbiyaviy ahamiyati koʻrib chiqiladi. Tadqiqot natijasida bunday maqollar milliy madaniyat va til boyligining muhim qismi ekanligi aniqlanadi.

Kalit soʻzlar: gidronim, suv havzalari, maqollar, daryo, koʻl, toponimika, madaniyat

Аннотация. В данной статье рассматриваются пословицы с гидронимами, то есть с названиями водных объектов, с лингвистической и культурной точек зрения. Анализируются семантические и символические значения гидронимов в пословицах. Освещается их роль в отражении народного мышления, жизненного опыта и экологических представлений. Также рассматривается их выразительная и воспитательная функция. В результате исследования установлено, что такие пословицы являются важной частью национальной культуры и языка.

Ключевые слова: гидронимы, водные объекты, пословицы, река, озеро, топонимика, культура

Annotation. This article analyzes proverbs containing hydronyms, meaning names of water bodies, from linguistic and cultural perspectives. It examines the semantic and symbolic meanings of hydronyms such as rivers, lakes, and springs. The study explains their role in expressing folk thinking, life experience, and ecological views. It also highlights their expressive and educational functions in language. The results show that such proverbs are an important part of national culture and linguistic heritage.

Keywords: hydronyms, water bodies, proverbs, river, lake, toponymy, culture

Gidronimlar, ya'ni daryo, ko'l, dengiz, ariq, buloq va boshqa suv havzalari nomlari tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ular nafaqat geografik obyektlarni ifodalaydi, balki xalqning madaniyati, dunyoqarashi va hayot tajribasini ham aks ettiradi. Xalq og'zaki ijodining eng muhim janrlaridan biri bo'lgan maqollarda gidronim komponentlarning ishlatilishi alohida lingvistik hodisa sifatida qaraladi. Chunki suv inson hayotining asosiy manbai bo'lib, qadimdan turmush tarzi, iqtisod, madaniyat va e'tiqod bilan chambarchas bog'langan.

Shu sababli maqollarda suv havzalari nomlari ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi va chuqur falsafiy mazmuni ifodalaydi. Gidronimlar ishtirok etgan maqollar orqali xalq tabiatga bo'lgan munosabatini, hayotiy tajribasini va ijtimoiy qarashlarini ifodalaydi. Masalan, daryo, ko'l yoki buloq kabi so'zlar faqat tabiiy obyekt emas, balki hayot, poklik, harakat va baraka ramzi sifatida ishlatiladi. Bu esa gidronim komponentli maqollarning semantik qatlamini yanada boyitadi.

Gidronimlarning maqollarda qo'llanishi tilning obrazlilik darajasini oshiradi. Masalan, daryo so'zi ishtirok etgan maqollarda ko'pincha hayot oqimi, vaqtning o'tishi yoki inson taqdiri bilan bog'liq ma'nolar ifodalanadi. Suvning oqishi doimiylik va o'zgaruvchanlik ramzi sifatida ishlatiladi. Ko'l esa ko'pincha sokinlik, chuqurlik va barqarorlikni ifodalaydi. Buloq esa tozalik, boshlanish va hayot manbai sifatida talqin qilinadi. Shu tarzda gidronimlar maqollarda faqat geografik nom emas, balki metaforik tushunchaga aylanadi. Xalq maqollarida "suv" umumiy tushuncha sifatida ham, konkret gidronim nomlari orqali ham ishlatiladi va bu tilning semantik imkoniyatlarini kengaytiradi.

O‘zbek xalq maqollarida suv va gidronimlarga oid juda ko‘p misollar uchraydi. Masalan, “Oqar suv iflos bo‘lmas”, “Daryo suvi tinch oqar”, “Ko‘lmak suv tez buziladi” kabi mazmundagi maqollar xalqning tabiatga bo‘lgan kuzatuvchanligini ifodalaydi. Bunday maqollarda suvning fizik xususiyatlari orqali inson xulqi, jamiyatdagi munosabatlar yoki axloqiy qadriyatlar tushuntiriladi. Daryo va ariq kabi gidronimlar orqali esa mehnat, harakat va doimiylik g‘oyalari beriladi. Suvning oqishi hayotning davomiyligi bilan qiyoslanadi, bu esa falsafiy umumlashma yaratadi. Gidronim komponentli maqollar ko‘pincha nasihat, ogohlantirish yoki ibrat berish maqsadida ishlatiladi.

Gidronimlar xalqning tarixiy xotirasini ham aks ettiradi. Qadimdan yirik daryolar, ko‘llar va suv manbalari atrofida sivilizatsiyalar rivojlangan. Shu sababli maqollarda suv havzalari nomlari tarixiy va madaniy markazlar bilan bog‘lanadi. Masalan, Amudaryo, Sirdaryo kabi yirik daryolar xalq ongida hayot manbai sifatida shakllangan. Bu nomlar faqat geografik belgi emas, balki butun bir hududning iqtisodiy va madaniy rivojlanishini ifodalovchi ramzga aylangan. Gidronimlar orqali xalq o‘zining tarixiy tajribasini avloddan avlodga yetkazib kelgan. Shu sababli maqollar tilning tarixiy xotira funksiyasini ham bajaradi.

Gidronim komponentli maqollar sotsiolingvistik jihatdan ham muhimdir. Chunki ular jamiyatning tabiatga munosabatini, ekologik ongini va hayotiy qadriyatlarini ifodalaydi. Suv resurslari qadimdan eng muhim boyliklardan biri bo‘lganligi sababli, maqollarda suvni asrash, undan oqilona foydalanish g‘oyalari ham aks etadi. “Suvni isrof qilma”, “Ariq qazisang, suv ichasan” kabi mazmundagi maqollar mehnat va ehtiyotkorlikni targ‘ib qiladi. Bu esa gidronimlarning tarbiyaviy funksiyasini ko‘rsatadi.

Lingvistik nuqtai nazardan gidronimlar maqollarda turli grammatik va semantik vazifalarni bajaradi. Ular gapning asosiy komponenti sifatida kelib, butun ma‘noni shakllantiradi. Ba‘zan ular metaforik kengayish orqali umumiy tushunchaga aylanadi. Masalan, “daryo” so‘zi faqat suv oqimi emas, balki hayot oqimi, vaqt yoki taqdir ma‘nosida ham ishlatiladi. Bu hodisa semantik ko‘chish deb ataladi. Gidronimlar maqollarda ko‘pincha qisqa, ixcham va obrazli shaklda beriladi, bu esa ularning esda qolishini osonlashtiradi.

Psixolingvistik jihatdan qaraganda, suv havzalari inson ongida kuchli tasavvurlar uygʻotadi. Odamlar suvni koʻrganda harakat, tinchlik yoki xavf kabi hissiyotlarni his qiladi. Shu sababli gidronimlar maqollarda kuchli emotsional taʼsirga ega boʻladi. Masalan, “tinch oqar daryo” iborasi osoyishtalikni bildirsa, “toshib ketgan daryo” iborasi kuch va xavfni ifodalaydi. Bu esa maqollarning kommunikativ samaradorligini oshiradi.

Gidronim komponentli maqollarni etnolingvistik jihatdan oʻrganish ham muhimdir. Chunki ular xalqning tabiat bilan uygʻun yashash falsafasini koʻrsatadi. Suv havzalari atrofida shakllangan hayot tarzi maqollarda oʻz ifodasini topgan. Bu esa til va madaniyat oʻrtasidagi uzviy bogʻliqlikni tasdiqlaydi. Har bir gidronim ortida maʼlum madaniy tajriba va tarixiy xotira mavjud.

Zamonaviy davrda ham gidronim komponentli maqollar oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan. Ular adabiyotda, nutqda va taʼlim jarayonida keng qoʻllaniladi. Ayniqsa ekologik muammolar kuchaygan davrda suvga oid maqollar yanada dolzarb boʻlib bormoqda. Chunki ular insonlarni tabiatni asrashga, suvni tejashga va ekologik ongni rivojlantirishga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, gidronim komponentli maqollar tilshunoslik, madaniyatshunoslik va sotsiologiya uchun muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ular suv havzalari nomlari orqali xalqning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va falsafiy qarashlarini ifodalaydi. Gidronimlar maqollarda faqat geografik nom emas, balki chuqur ramziy maʼno tashuvchi lingvistik birlik sifatida namoyon boʻladi. Shu sababli ularni oʻrganish til va madaniyatni chuqur tushunishga yordam beradi.

References

1. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press.
2. Schipper, M. (2009). *Never Say 'I': Proverbs and Sayings*. Oxford University Press.
3. Taylor, A. (2012). *The Proverb*. Harvard University Press.
4. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Education.
5. Mirzaeva, Feruza. “Структурно-семантические характеристики английских и узбекских пословиц с существительными компонентами.” Универсальная индексная

библиотека Вестника педагогов нового Узбекистана, vol. 1, no. 11, 30 Nov. 2023, pp. 64–67.

6. Mirzayeva F. "Proverb as an object of linguistic research" World Bulletin of Social Sciences (33), 82-87, 2024.

7. Mirzayeva F. "Contrastive study of proverbs with a hydronom component in English and Uzbek languages" The Peerian Journal (40),36-38, 2025.